

Röntgensugárzás előállítása, kölcsönhatásai az anyaggal, orvosi alkalmazásai

Dr. Voszka István

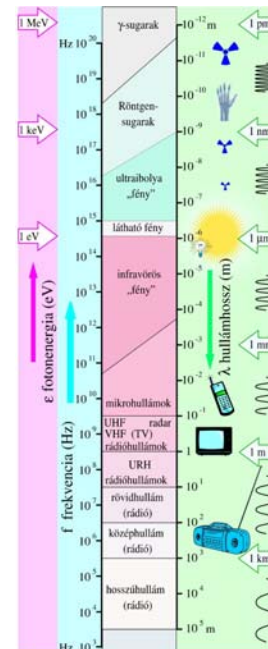

Wilhelm Conrad Röntgen
1845-1923

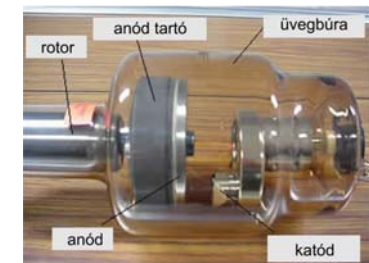
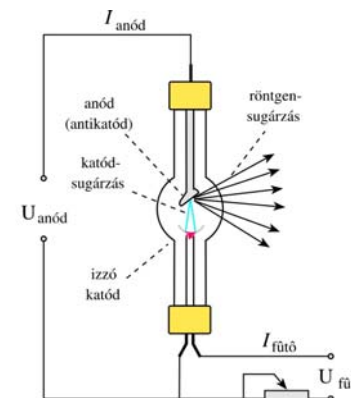
Az x-sugárzás felfedezése: 1895.
Fizikai Nobel-díj: 1901.

A röntgensugárzás nagy energiájú, ionizáló elektromágneses sugárzás. Származási helye az elektronburok. (Ez alapján különül el a gamma-sugárzástól)

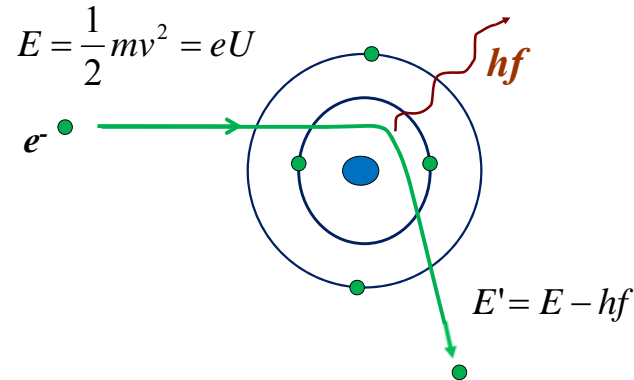

Röntgensugárzás keletkezik nagyenergiájú, töltéssel rendelkező részecskék, általában elektronok lefékeződésekor. Előállítása leggyakrabban röntgensőben történik.

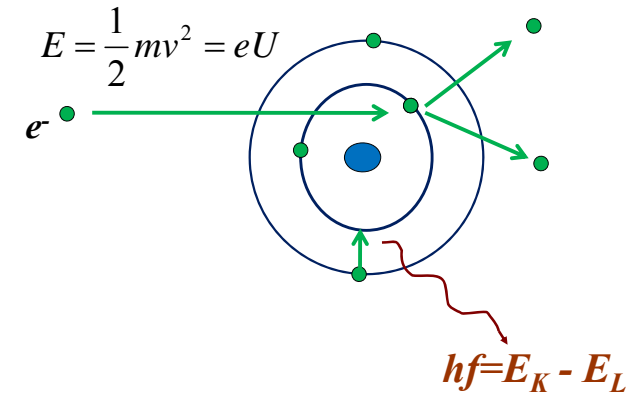

A röntgensugárzás keletkezésének mechanizmusa

1. Fékezési sugárzás – minden gyorsító feszültségnél létrejön

2. Karakterisztikus sugárzás – csak kellően nagy gyorsító feszültség esetén jön létre

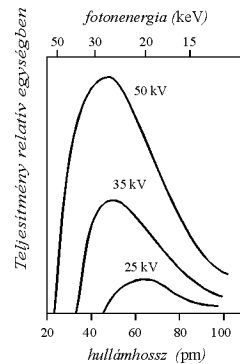

Fékezési sugárzás

- folytonos spektrum, rövidhullámú határral
- U növekedésével a sugárzás keményedik, az összteljesítmény nő (U^2 -tel arányosan)

$$P = c U^2 I Z \quad \eta = c U Z$$

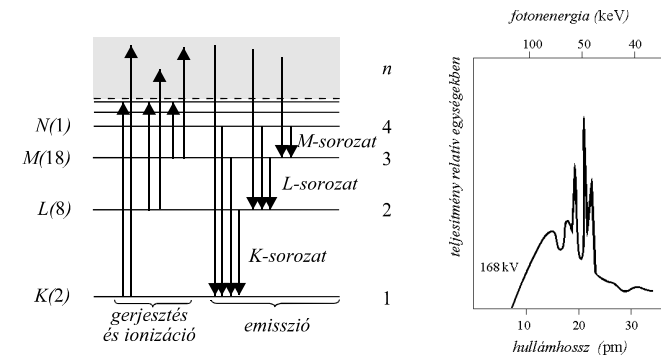
Alkalmazása: röntgen képalkotás

karakterisztikus sugárzás

- nagy gyorsító feszültség esetén
- vonalas, az anódra jellemző spektrum

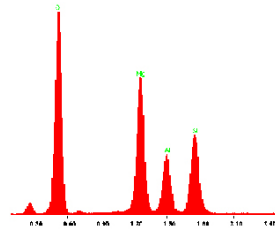
Alkalmazása: csontdenzitometria, anyagazonosítás, molekulaszervezet vizsgálata

Csontsűrűség mérő

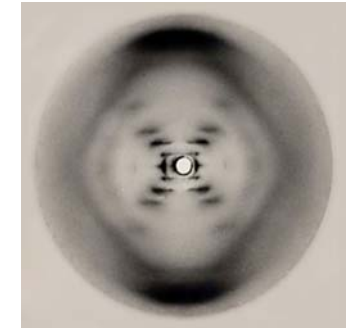
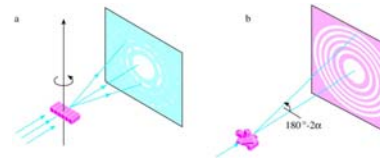
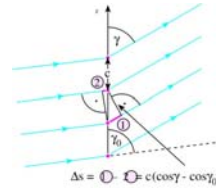

Anyagazonosító berendezés

Anyaggal való kölcsönhatások I. Röntgendiffrakció

A röntgensugárzás hullámhossza az intramolekuláris távolságokkal esik egy nagyságrendbe. Makromolekulák szerkezetét vizsgálják ezzel a módszerrel.

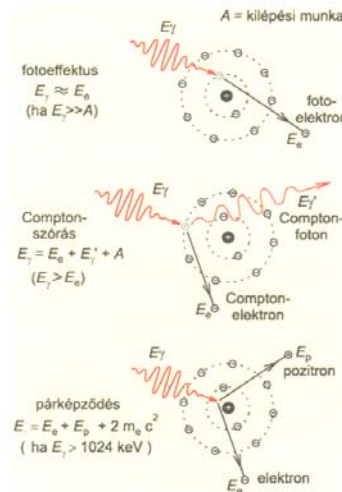
Anyaggal való kölcsönhatások II. Abszorpció

Indirekt ionizáló sugárzások (γ , rtg)

Elsődleges kölcsönhatás:

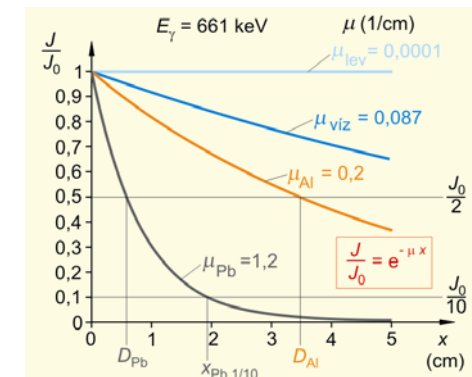
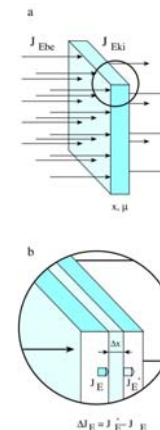
- fotoelektromos effektus
- Compton effektus
- párképződés

Az ezen folyamatokban kiváltott nagy energiájú elektronok ionizálnak.

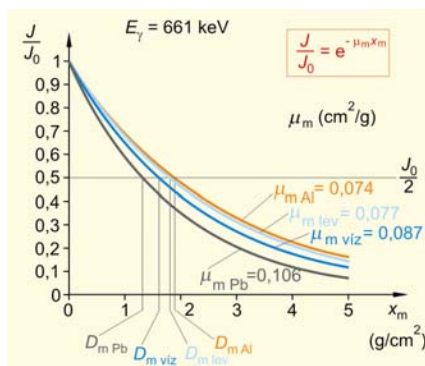
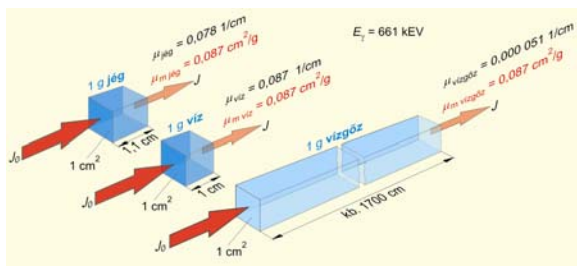

A kölcsönhatások következtében a sugárzás intenzitása gyengül.

$$I = I_0 e^{-\mu x} \quad \mu = \frac{1}{\delta} \quad \mu = \frac{0,693}{D}$$

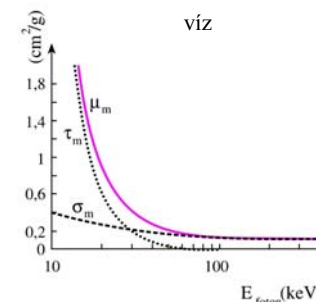
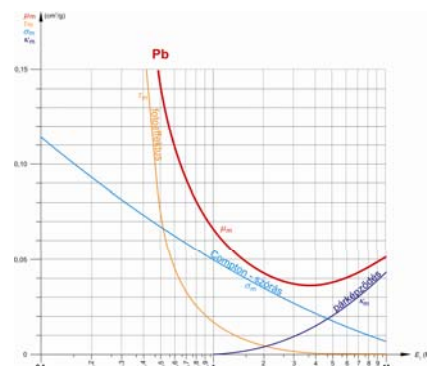

$$\mu_m = \frac{\mu}{\rho}$$

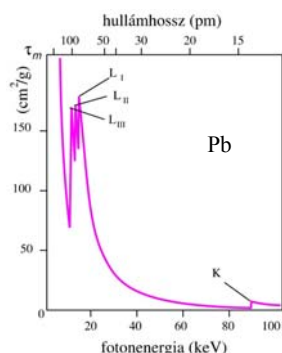
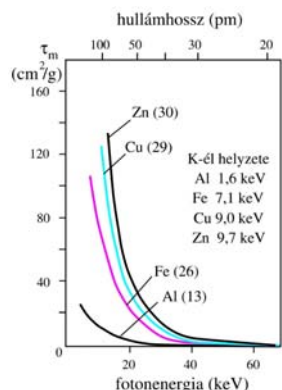
$$\mu = \tau + \sigma + \kappa \quad \text{ill.} \quad \mu_m = \tau_m + \sigma_m + \kappa_m$$

A komponensek aránya a fotonenergiától és a gyengítő anyag minőségétől függ.

Kisebb fotonenergiáknál (diagnosztikus rgt és γ), nagyobb rendszámú gyengítő anyagoknál (pl. Pb, csont) főleg fotoeffektus.

Erre vonatkozóan: $\tau_m = c \lambda^3 Z^3$

Abszorpciós élek jelennek meg az elektronátmeneteknek megfelelően

Kisebb effektív rendszámú gyengítő anyagoknál (víz, lágy szövetek)
Főleg Compton-effektus ($Z_{\text{eff}, \text{v} \text{íz}} = 7,69$, $Z_{\text{eff}, \text{lev}} = 7,3$)

Erre: $\sigma_m \sim Z$

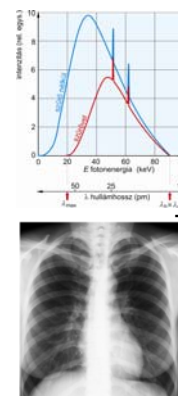
Gyakorlati következmények:

- sugárvédelem nagy rendszámú anyagokkal Pb)
- Szűrők (Al)

- rgt-diagnosztika (kép kontrasztossága, kontrasztanyagok)

- terápia: kis energia - felületi
- nagy energia – mély

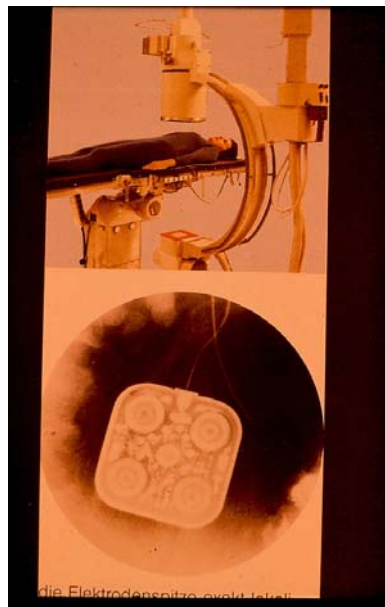
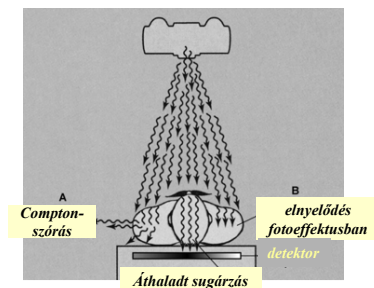
hatótávolság: energiától függ (levegő ~ 100 m, víz ~ dm)
fajlagos ionizáció kisebb, mint β esetén

Röntgendiagnosztika

- szummációs kép

Kontrasztanyagok alkalmazása I.

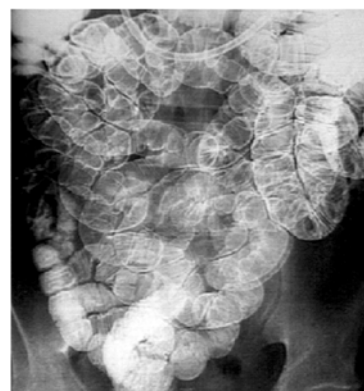
-pozitív (jobban abszorbeál, mint a környezete – nagyobb effektív rendszám)

Kontrasztanyagok alkalmazása II.

-negatív, illetve kettős kontraszt

(negatív kontrasztanyag: kevésbé abszorbeál, mint a környezete – kisebb sűrűség)

Digitális szubtrakciós angiográfia (DSA)

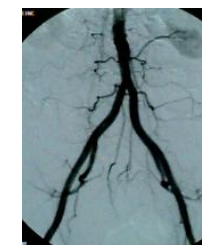
kontrasztanyag
nélkül

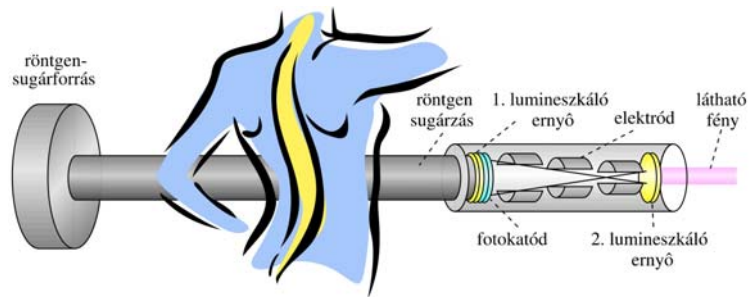
kontrasztanyaggal

a kettő
különbsége

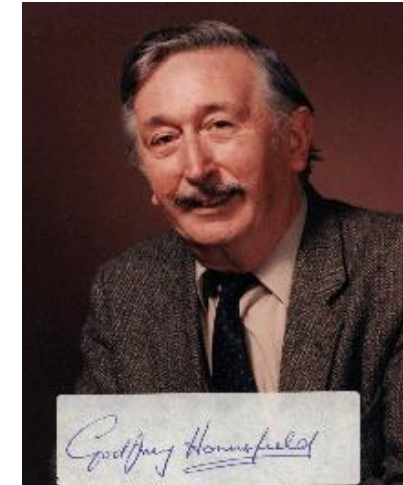

Elektronikus röntgenkép-erősítő
cél: a képminőség javítása és a sugárterhelés csökkentése

Röntgenabszorpciós CT

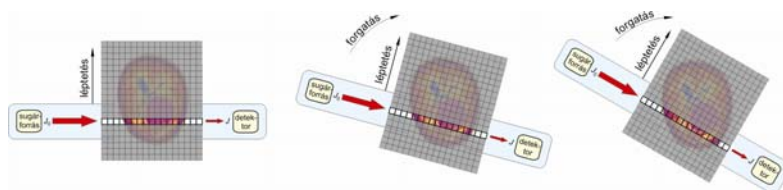
Cormack és Hounsfield – orvosi Nobel-díj 1979.

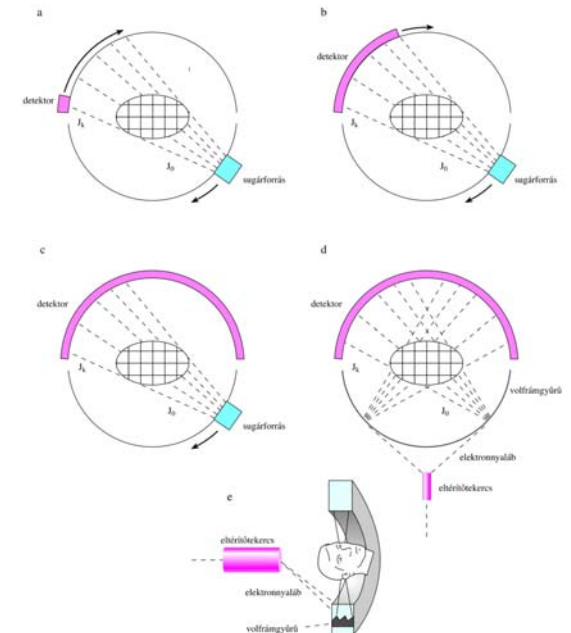
Röntgenabszorpciós CT
átvilágítás sok irányból – a számítógép meghatározza az egyes képelemek denzitását.

$$D = \mu \times l \times e$$

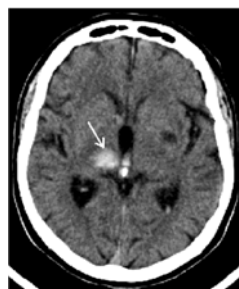
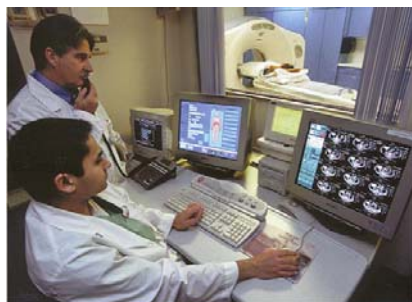
Keresztmetszeti képet kapunk, de az egymás feletti képek megfelelő részleteiből bármilyen irányú metszet rekonstruálható.

CT generációk

CT készülék

Spirál CT és 3D rekonstrukció

